

VÄRVINIMETUSED JA NENDE KUJUNDILINE OSA REGIVÄRSILISES PULMALAULUS

T. Roll

Regilaul on väga kujundirikas. Milline osa kujundite süsteemis on värvidel, sellele katsubki vastust leida käesolev töö. Materjali suur ulatus sunnib tege-ma valiku. Vaatlusele on võetud kolme kihelkonna - Hal-jala, Tori ja Helme pulmalaulud. Millised värvinimetu-sed leiduvad nende kihelkondade laulumaterjalis ja mil-line on nende koht kujundis, see on käesoleva lühiuuri-muse ülesanne.

Valitud aladel ei ole ühist piiri, naabritevaheli-sed kontaktid on välistatud, see võimaldab paremini võrrelda valikpunktide laule.

Kõik kasutatud rahvalaulutekstit pärinevad Kirjan-dusmuuseumi rahvaluule osakonna kogudest, kusjuures Hal-jala ja Helme laulud on ette valmistatud "Vana Kandle" väljaandeks, see võimaldab viidata ka tüübinimetusele, mis mõnigi kord aitab paremini mõista värsside sisu. Viidetes on kasutatud üldtuntud lühendeid Hlj, Tor, Hel.

Töö on koostatud TRU-s 1983. aastal valminud dip-lomitöö põhjal.

Kujundist

Keel on rahva üheks oluliseks iseloomustajaks. Just keeles peituvad rahva vaimne omapära, traditsioonid, temperament ja mitmed suhted naabritega. Kõik see aval-dub nii igapäevakõnes kui ka sõnakunstis.

Rahvalauludes antakse pilt reaalelu nähtustest - kujund, mis on tegelikkuse emotsionaalne vahendaja, mil-les peegelduvad looja tähelepanekud, ilumeel ja emot-sionaalne suhtumine kõnesolevasse. Poeetilises tekstis võib iga sõna kanda endas informatsiooni, mis sisaldab nii tähistust kui ka hinnangut.

Käesoleva töö analüüsimisobjektiks on värvinime-tuste tähenduslik ja suhtumist väljendav funktsioon re-givärsilises pulmalaulus.

Värvist ja värvinimetustest

Värvid kutsuvad esile visuaalse kujutluspildi. Vär-vinimetused omadussõnadena tekivad esemete ja nähtuste eristamise tahtest: näiteks öö - päev; tume - hele.¹

Praegu keeles olevad abstraktsed värvisõnad on va-rem sageli tähistanud mingit eset (nähtust). Punane (soome-ugri tüvi) märkis esialgu karva, hiljem karva värvust. Praeguseks on karva muutunud samuti värvini-

¹ Vrd. Värvid, arvud, kujundid. - Looming, 1981, nr. 11, lk. 1600 - 1608.

metuse osaks: mis karva? seda karva.² Paljud uued värvisõnad on seotud taime-, esemete ja muude nähtustega (sidrunkollane, sinepkollane, samblaroheline, telliskivipunane, taevasinine, mereroheline). Samuti on tekkinud värvisõnad paat (pae karva), kirju (algsest rõivakiri, s. o. muster).

Värvid on silmaga nähtavad, seepärast saab nende abil (kõnes värvisõnadega) eristada esemeid (olendeid, nähtusi), kuid samas need visuaalselt tajutavad värvid mõjutavad meie tundeid. Sageli püüab inimene oma elamust, suhtumist, isegi teiste kunstiliikide ilminguid (heli) väljendada värvi abil, mis tundub konkreetssem, selgem. Mõnedki sellised seosed on muutunud üldkasutatavaks, kas sümboleiks (punane on armastuse, kire värvi) või teatud keelele sageli ainuomaseiks väljendeks. Näiteks:

- andi³ temale hea-punase keretäie; punast pihta saama;
- avoir colère rouge - vihahoogu sattuma; il se fâche tout rouge - tal läheb hari punaseks;
- es wahr ihm rot vor den Augen - tal läks raevust silme ees mustaks;
- er ist schon lange weiß - ta on juba ammugi hall;
- der Himmel graut (der Morgen graut) - läheb valgeks; koidab.

Regilaulus on värvinimetus abstraktsete mõistete sünonüümiks (omadused, nagu headus, kurjus, ilu, kaunis, inetu), väljendades kas poolehoidu või tõrjuvat hoiakut, milles tehakse huvikohane valik. Värvitaju võib tekkida, lugedes sõna, millel on kindel värvus: veri - punane, hiir - hall, lepp - punane; murdeti märgib see sõna verd, punast.⁶ Enamasti kasutatakse selliseid väljendeid koos, mistõttu tekib kahekordne värvinimetus (pleonasm).

Eeltoodust lähtudes on järgnevalt värvisõnadena käsitletud:

1) abstraktseid värvinimetusi, mis vastavad keeles kindlale värvusele; tekstis võib neil olla lai leksikaalne tähendus: punane, hall, sinine, must, kollane, roheline;

2) mõisted, mis seonduvad kindla värvusega (ilmsel kontekstist): hiir, verilepp;

3) -kirja ja -karva abil moodustatud sõnad (toomekirja, kirju lindi kirja, paha ilma karva ...);

4) küld, hõbe, vask, mis on küll ainenimetused, ent seonduvad konkreetse värvusega;

² Suomen kielen etymologinen sanakirja, Helsinki, 1955 - 1978, lk. 640 - 641.

³ Wiedemann, F. J. Eesti-saksa sõnaraamat. Tln., 1973.

⁴ Kann, K. Prantsuse-eesti sõnaraamat. Tln., 1968.

⁵ Liiv, V., Habermann, A., Paivel, M. Saksa-eesti fraseoloogismide ja väljendite sõnaraamat. Tln., 1973.

⁶ Väike murdesõnastik. Tln., 1983.

5) värvinimetused, mis on muutunud sünonüümideks oma põhisõnale: kõrb, paat hobuse ja valge hommiku sünonüümina.

Töös vaatleme värvide osa kujundis ning seda, kuidas saavutatakse soovitud meeleolu.

Värvinimetused on omadussõnad, nii on ootuspärane, et neid kasutatakse grammatiliselt täienditena, kujundis epiteetidena. B. Tomaševski selgitab tavalise (loogilise) täiendi ja epiteedi suhet. Kui sõnale lisada mingi tunnus, millega muudetakse mõiste sisu ja mahtu (näiteks: maja - puumaja, saadud väljend on siiski määratletum ja mahult piiritletum kui üldmõiste maja), on tegemist loogilise täiendiga. Epiteedi ülesanne ei ole täpsustada, vaid esile tuua iseloomulikku, pöörata sellele tähelepanu, vahel ka lihtsalt tugevdada muljet, ja sõna lakkab olemast termin ning muutub emotsionaalseks.⁷

Rahvaluules ei leidu epiteete vähem kui kirjanduses, kuid erinev on nende repertuaar: nimelt, seal puuduvad individuaalsed epiteetid, sest laulude tekke- ja kasutusajal polenud oluline kujutada nähtuste muutuvaid olulisi jooni.⁸ Kindlate olukordade kirjeldamisel kasutatakse tüüpilisi elemente, sest neisse on kätketud üldised tõekspidamised. Helme laulikud on värsistanud põhimõtte liikuda edasi mööda eelkäijate teed, kuhu

kulda jäänu jälle sisse,
hõbet kangakontsa sisse,
kuldakukkur tal kadunu.⁹

Lauliku suureks saavutuseks on see, et neid kor-duvaid detaile sulatatakse osavasti väga erinevatesse värssidesse.

B. Tomaševski toob muuhulgas välja ühe rahvaluuleepiteedile omase joone: epiteet võib iseseisvuda, tähistades ühtlasi seda, mida ta täiendab.¹⁰ Paljud loo-manimetused on käibele tulnud sünonüümidena (kõrb, paat).

Värvisõnu võib leida metafoorides (valge lindu) ja metonüümias (punapäille).

Värvinimetuste kasutamine kujundis rajaneb võrdlusele, aga näiteid võrdlusest kui võttest on üksikuid.

Lüürika peegeldab üksnes seda osa tegelikkusest, mis on poeetiline looja jaoks, oluline pole kirjeldus, vaid tundmus, mis saab väljenduse värvis. Laulik ei räägi otsesõnu ega abstraktselt, ta on konkreetne ja täpne, öeldes allegooriliselt. Siit probleem: millises vahekorras on sõna, kujund, tegelikkus.

⁷ Томашевский Б. Стилистика и стихосложение. Л., 1959, lk. 200 - 208.

⁸ Laugaste, E. Eesti rahvaluule. Tln., 1977, lk. 184.

⁹ "Sõnakera", E 18946(1) - Hel.

¹⁰ Томашевский Б. Стилистика и стихосложение. Л., 1959, lk. 200 - 208.

Regivärsilises pulmalaulus kasutatakse värvinimetus kolmes seoses: inimeste ja esemete (nähtuste) poeetilistes kirjeldustes, kus värvinimetusel on oluliselt üks funktsioon, kuid erineb nende valik; ning loomade kirjeldustes, sageli iseseisvunult hobuse sünonüümina. See tingibki töö kolmjaotuse.

1. Värvinimetused inimese poeetilises kirjelduses

Regivärsilises pulmalaulus, milles kirjeldatakse inimeste välimust, käitumist, on värvinimetusel suur semantiline osa lause mõtte edastamisel. Just värv vahendab suhtumist, hinnangut, meeleolu, mis on omane pulmapeole. Nii on värvisõnad (rohkem või vähem) muutunud sümboleiks: erinevates lauludes kirjeldatakse tüüpilist tüüpilise sõnastuse (kindla värvinimetuse) abil. Eriti selgelt ilmneb see Haljala laulutekstides, vaatlemegi neis erinevate värvinimetuste tähendust.

Värvinimetused, mis märgivad poolehoidvat suhtumist	Värvinimetused, mis märgivad tõrjuvat hoiakut
pidulikkus - <u>hõbe</u> , <u>punane</u>	argipäevsus - <u>hall</u> , <u>kollane</u>
noorus - <u>punane</u> , <u>valge</u>	vanadus - <u>hall</u> , <u>sinine</u>
ilu, ilus - <u>punane</u> , <u>valge</u>	inetus - <u>must</u>
idealiseeritud	ärritus, viha - <u>punane</u> , <u>hall</u> , <u>must</u> , <u>kirju</u>
hinnang - <u>kuldne</u>	<u>nõrkus</u> , <u>haigus</u> , <u>tõrjutus</u> - <u>sinine</u>
tugevus, eelistatus - <u>punane</u>	halvaks peetav (käitumine) - <u>must</u>
kiiduväärne	
käitumine - <u>valge</u> , <u>kuld</u>	

Selgub, et värvinimetuste kasutus on seotud kindla suhtumise väljendamisega, kusjuures ühel värvisõnal võib olla palju positiivse või negatiivse sisuga sünonüüme. Erandiks on punane (ja tema kordussõna sinine), mida kasutatakse paljude emotsionaalsete varjundite loomiseks. Kõik sõltub kontekstist.

Hinnangud tulevad esile eelkõige kordussõnade kaudu. Kui kordussõnaks on värvinimetus, siis see võib olla eelnevat täiendav või sellele vastanduv: ei ole silmista sinine / jala alt ei allitanud, / kõrva äärest kolletanud.¹¹ Mis sina, sinine, laulad, / las mina, punane, laulan.¹²

¹¹ "Mis sina sihid sõrivilauda", E 36309; EÜS 1685 - Hlj.

¹² "Kosjahobuse sõõtmine", AES, MT 197, 28; ERA II 1 20, 540; H II 9, 206; H III 2, 301; E 9322; H IV, 147 - Hlj.

Tihti kasutatakse paralleelvärsigruppe:

eks ole kõrki kõrvassa,
eks ole valge vastassa,
eks ole ihu ilusa, 13
eks ole pale punane.

Samades seostes olevaid vastandlikke värvinimetusi on kasutatud vastandlike nähtuste esiletõomiseks: pidas see pea punase / kaelakorrad kauniksed //¹⁴ - need on värsid pruudiks sirgunud tüdrukust, tema neiupõlveilust ja rõõmust. Naise murelikku argipäeva, vanadust meenutatakse tanutamisel sõnadega: juusta lühendamaie, / piada halliksa ajamaie.¹⁵

Tori pulmalaule on vähe ja seetõttu on raskem teha ulatuslikku üldistust värvinimetuste kasutamise kohta, kuid põhimõtted on siingi samad mis Haljala näidetes.

Tori regilauludes kõrvutatakse neidu kui uut pere liiget oma rahvaga: Tuoge neuu meie näha / Kas on meie karvaline, / meie venna vääriline.¹⁶

Karva näitab päritolu, äratundmist, ühtlasi mõju alla saamist: kas tunnistatakse pruut omaks, või jääb ta võõraks.

Enamikus lauludes on peatähelepanu peiul ja neiul, hinnang antakse just neile. Ilu (inetuse), nooruse (vanaduse), pidulikkuse (argipäeva) meeliskvärvideks on kõigis valitud kihelkondades valge, punane, must, sinine; lemmikmotiiviks laulutüübist "Küll oli valge merevahtu". Haljalas:

Ehtind, kui see herneõisi,
valgem veel merevahusta,
kullasem küllerkupustki.¹⁷

Toris:

Küll o' valge merevahtu,
veel o' valgem meie neuu.
Küll o' musta meie müüri,
küll o' tuas tulpa musta,
veel o' mustem teie peiu.¹⁸

Tori variandis soovitakse esile tuua neuu ja peiu vastandlikkust. Et must vastandub valgele, seda on kõik kogenud. Nii on loomulik, et laulik kasutab erinevuse näitamiseks just seda tuttavat musta-valge kontrasti abstraktsete mõistete (ilu, headus, inetus) esitamisel.

¹³ "Mis sina sihid sõrvilauda", E 36309 136; EÜS X 1685 - Hlj.

¹⁴ "Ei ole meie peiul süüd", E 35286 - Hlj.

¹⁵ "Nüüd said pähe eidepärja", H II 38, 132 - Hlj.

¹⁶ H II 21, 119 - Tor.

¹⁷ "Neiu kiitus", ERA II 58, 592 - Hlj.

¹⁸ EÜS VIII, 1078; EÜS VIII 2 1078:71 - Tor.

Kordamisel värvinimetuste tähendustugevus teiseneb: must müür - must märgib värvust, määrdumist, see on visuaalne; mustem peiu - juba grammatiline vorm (mustem: kesk-võrre) muudab sõna mõjukust, on tugevnenud värsisõna suhtumist näitav osa.

Eriti levinud ja varieeritud on see motiiv Helme lauludes:

Küll olli valge merevattu,
veel olli valgem meie sõtsi.
Venemaal leppa vereva,
verevamb olli meie sõtsi.
Poolamaal puu punatse,
punatsemb olli meie sõtsi. 19

Punase sünonüümiks on verev, mille mõju tugevdab lepp, mis on ühtlasi nii värvus kui ka puu. Selline sujuv üleminek ühest mõistepiirkonnast (värvid) teise (loodus) kõneleb elukeskkonna seotusest, mis põimub tervikuks (inimene, loodus, värvimaailm) lauluski.

Küll oli valge merevattu,
vii oli valgem meie velle.
Kui tõus päev, puneti,
agu tõus, sii sineti,²⁰
Venemaa leppa vereti.

Haljala ja Tori lauludes on pruudi ja peiu iluväljatoomiseks lemmiksõnad samuti punane ja valge, ent enamkasutatavamaks värsiseadeks on Haljalas: eks ole korki korvassa / eks ole valge vastassa, / eks ole juus sileda, / eks ole pale punane.²¹ Toris: Kummal puna puudunesse, / kummal valgeta vähäma.²²

Helme tekstides ei ole värvisõnade tähendusvarjundid nii ühemõttelised kui Haljala ja Tori näidetes. Helmes on pruudi ja peiu kirjeldus looduslähedane, lüüriiline ja oma paljude paralleelide tõttu emotsionaalselt mõjuv ning veenev. Haljala ja Tori värsid on lihtsamad, otsesõnalisemad, kujund on lühem ja konkreetsem.

Pulma peategelased on peig ja noorik ning neile kuulub enamik tähelepanu. Aga värvisõnadega kirjeldatakse teisi pulmalisi, lauldes neist kui pidulistest: sisse siidised tulevad, / hõbelõngesed loevad.²³ Oemees hõbekübara, / kosilane kuldatutti.²⁴ Kas pulmasõed punased, / kaasanaised kaunikesed.²⁵ Tegemist on

19 H II 25 789 - Hel.

20 "Poiss tõuseb kui päike", H III 6, 185 - Hel.

21 "Mis sina sihid sõrvilauda", EÜS X 1685; E 36309 136 -

Hlj.

22 H II 21, 727 - Tor.

23 "Tehke lahti laiad uksed", EÜS XI 840 - Hlj.

24 H II 34, 274 - Tor.

25 "Saaja lahkumislaul", E 34 926 - Hlj.

eriliselt rõõmurohke sündmusega, selga pannakse paremad riided, ollakse suurepärasel meeleolul, inimesed on kaunimad kui tavalisel tööpäeval. Naljatades laulatakse:

Pulmas on naised punased,
saajas on naised saledad,
varrujoodus valge'emad,
Kodus naised kolletanud,
seina ääres seenetanud,
ja alta on hallitanud.²⁶

Värvikad värsid on pulmakaasitustes, milles ise-loomustatakse vihast, aga endast nõrgemat vastast: mis sina, sinine, laulad, / las mina, punane, laulan.²⁷ Enamikus näidetes ongi sinine nõrkuse, punane tugevuse märgiks; vaid ühel korral on need värvisõnad teineteist täiendavaks, ent ikka gradatsioonis: sinine nõrgem, punane tugevam: (ei saa sina) Sagadi siniste vasta, / Palmse punaste vasta.²⁸

Haljala lauludes on sellised värsipaarid levinud ühtlaselt ja selgepiirilisel, Helmes on punase-sinise kasutus veidi erinevam (seostatakse põlemisega): (vastatlaulja olevat) Tulen palanu punane, / seda söödu sinine.²⁹

Tavaliselt ei nimetata seda, kellest on jutt, otseõnu, vaid väljendatakse allegooriliselt, mille aluseks on kas võrdlus (metafoor), või terviku üks oluline osa (sünekdooh). Värvisõnad on neis ühendes kaunistavad ja suhtumist tugevdavad täiendid.

K i r j u p i h t a , h õ b e h e l m e , p u n a p õ l l e .

Stereotüüpset pöördumist neitsikene, noorukene, / kirjupihta peenikene³⁰ tuntakse Haljalas ning Helmes.

Haljalas öeldakse kosilasele: kui lähed kulda kerjamaie, / höbehelme vaatamaie.³¹

Helme lauludes on naise sünonüüm punapõlle: Ei saa naista siita maalta, / punapõlle siita poolta. / Ma tuu naise Narvamaalta, / punapõlle Poolamaalta.³²

²⁶ "Pole pulmariideid", H IV 1, 161; E 35771 65 - Hlj.

²⁷ "Kosjahobuse söötmine", AES, MT 97, 28; ERA II 120, 540; H II 9, 206; H III 2, 301; E 9322; H IV 147 - Hlj.

²⁸ "Kosjahobuse söötmine", H IV 1, 147 - Hlj.

²⁹ "Võistulaulmine", H II 25, 802 - Hel.

³⁰ "Virkuse õpetus", EÜS X 1716; "Ole pehme perele, ERA II 42, 536; "Kirst kiidab", EÜS X 1718; "Pruudi jumalagajätt", H II 23, 83 - Hlj; "Hoia mu õde ilusti", E 80423 - Hel.

³¹ "Langude teretamine", ERA II 42, 537 - Hlj.

³² "Vahust valgem", EÜS VII, 2948 - Hel.

Need neiu ja naise poeetilised nimetused on loodud nende riietusesemede aluseks võttes (metonüümia); kunstiliselt on peetud ilusamaks vähendatud üldistust (osa terviku asemel). Valitud detailid ei ole juhuslikud, need kõik on meie esivanemate teadvuses millegi poolest tähtsad inimese elus. Etnograafiast on teada, et "... põlleta abielunaine arvati kahjustavat põlluviljakust". Vöö köideti tütarlapsele varakult ümber, et neiu sirguks peenepihaline naine. Laialdase kasutuse tõttu omistati kirivöödele suurt tähelepanu rahvapärases tekstiilikunstis. Ehted kaitsesid kandjat (mineviku arusaamade järgi) kõige kurja vastu.³³

Esemed, mis olid tähelepanuväärsed tolle aja inimeste jaoks, kajastuvad kommetes ja regivärsilises pulmalauluski.

Metonüümilised sünonüümid v a l g e p e a, k u l d a k a e l a, p u n a p a l e, p u n a p õ s k i, s i n i s i l m a koosnevad põhimõistest, mis tähistab inimese kehaosa, ja täiendavast värvinimetusest, mis võib küll kirjeldada silmi või juukseid, on aga siiski üldistus - nii on neiski ühendeis värvinimetusel oluline suhtumist väljendav funktsioon: Tuled näidist nägemaie, / vahapäida valatamaie, / kuldakaala te kaema.³⁴ Kui lähed kulda kerjamaie, / valget pead valitsemaie.³⁵ Sünonüümi aluseks on võrdlus looma või linnuga (metafoor). Siin annab soovitud suhtumise edasi põhisõna (neiu - lindu, vastuvõetamatu peig või pulmakaasitustes sõimav vastane - muri), värvinimetus süvendab muljet: Eks ole korki korvassani, / valge lindu vastassani,³⁶ Panid mu mustale murile, / annid mu haisu le penile.³⁷ Vist tuled, koera, aukumaie, / muri musta, murdemaie.³⁸

Värvinimetused moodustavad omavahel sõnapaare, mis täiendavad teineteist: eks ole valge vastassa, / eks ole pale punane.³⁹ Kummal puna puudunesse, / kummal valgeta vähäma.⁴⁰

Küll olli valge merevattu,
veel olli valgem meie sõtsi.
Venemaal leppa vereva,
verevamb olli meie sõtsi.

³³ Kaarma, M., Voolmaa, A. Eesti rahvarõivad. Tln., 1981, lk. 15.

³⁴ "Mis siia otsite", H II 25, 239 - Hlj.

³⁵ "Langude teretamine", ERA II 42, 537 - Hlj.

³⁶ "Mis sina sihid sõrvilauda", H III 23, 54; "Sirgu jäljed", H II 23, 54 - Hlj.

³⁷ "Mine vainule", E 9416 - Hlj.

³⁸ "Kes käskis kenaste käia", H II 25, 417; "Peigmehe laitus", H III 10, 633 - Hel.

³⁹ "Miks kaua viibisite", E 34708 - Hlj.

⁴⁰ H II 21, 727 - Tor.

Poolamaal puu punatse,
punatsemb olli meie sõtsi. 41

PUNANE (VEREV) - VALGE.

VALGE - KULD (HÖBE).

Valgem veel merevahusta, / kõrgem jõekõrgejasta, /
kullasem küllerkupustki. 42 Tulid näidist nägemaie, / va-
hapäida vaatamaie, / kuldakaala te kaema. 43 Kui lähed
kulda kerjamaie, / hõbehelme vaatamaie, / valget pead
valitsemaie. 44

Mitte ainult paralleelvärvssides, vaid ka erineva-
tes lauludes sarnastes situatsioonides võib leida sel-
liseid regilaulu keeles sünonüümseid värvisõnu: näiteks
meelepärane käitumine peegeldub värvis: Ole hea äiavas-
tu, / ole hea ämma vastu, / naljakas nadude vastu, / kul-
lakas küdide vastu. 45 Ära mine mustalt muude seltsi, /
tahmalt talu tööle /. Mine kenalt küla keskele, / val-
gelt küla vahele. 46

Viha, erutuse ja vastumeelsuse väljendamisel on
juhuslikeks sünonüümideks PUNANE (VERINE) - HALL (need
ei ole kindlad iseseisvad sõnapaarid, nende valik on
suurel määral sõltuv algriiimist): alles suu sinul ve-
rine, / suus hambad hallitanud. 47 Mis sina haugud, hal-
li krantsi, lövi punane. 48

Vastanduvaiks värvipaarideks on MUST - VALGE (vt.
näide 36, kus on keeld: ära mine mustalt ja õpetus mi-
ne valgelt); samuti PUNANE - MUST: Mihe nii kui mõtsa-
nukka, / punase kui roosinuppu. / ... (neiu) musta nii
kui saunaparre. 49

Vastandatakse ka värsigruppe:

eks ole kõrki kõrvassa,
eks ole valge vastassa,
eks ole ihu ilusa,
eks ole pale punane,
ei ole silmista sinine,
jala alt ei hallitanud,
kõrva äärest kolletanud. 50

Värvinimetused märgivad omadusi. Seepärast võivad
nende kordussõnadeks olla müüdkki omadussõnad: Ehk on

41 "Vahust valgem", H II 25, 789 - Hel.

42 "Neiu kiitus", ERA II 58, 592 - Hlj.

43 "Mis siia otsite", H II 25, 239 - Hel.

44 "Langude teretamine", ERA II 42, 537 - Hlj.

45 "Ära tusatse tuas", E 35 294 - Hlj.

46 "Ema õpetus tütrele", E 12622 - Hel.

47 "Alles sind hauti", EKS 405, 143 - Hlj.

48 "Mine vainule", EÜS X 1614 - Hlj.

49 "Vahust valgem", EKS 40, 1 - Hel.

50 "Mis sina sihid sõrvilauda", E 36309 136; EÜS X 1685 - Hlj.

vähe mustukene, / pisut pikapalgeline.⁵¹ Kas on meie karvaline, / meie venna vääriline.⁵² Mine kenalt küla keskele, / valgelt küla vahele.⁵³

Värvinimetus kui omadussõna on lauses grammatiliselt täiend, kuid luuletekstis on ta emotsionaalse informatsiooni kandja ning inimese kirjeldustes sageli mõtte seisukohalt olulisim sõna: Verilepp mul vennanaene, / andis mulle halvad veimed.⁵⁴ Verilepp on topeltvärvinimetus: verine - see on punane, aga ka vihane. Lepp on vere eufemism, mis murdeti märgib nii verd kui ka punast.

Värvinimetus asendab põhisõna: üks ole valge vastassa.⁵⁵ Kummal puna puudunesse, / kummal valgeta vähäma.⁵⁶ Tulen palanu punane, / seda söögu sinine.⁵⁷

Värvisõna on määrõnaks: üle vainu valge este.⁵⁸, või tegusõna: Kui tõus päev, puneti, / agu tõus, sii sineti, / Venemaa leppa vereti.⁵⁹

Toodud näidetes on värvil oluline koht lause sisu mõistmisel. Kuid värvinimetus võib olla puhtkaunistav: Neelukene, noorukene, / kirjupihta peenikene⁶⁰; kirjeldav-visuaalne: (kas peksust) seljas sinine hoop, / ja pales punane plekki.⁶¹ Värv võib esile tuua suhtumuslikku varjundit: mis sina haugud, halli krantsi.⁶² - halli krantsi võimetu, ilma vaimusärata lauliku kohta; Kau kulla kuuluteje⁶³ - iroonia, ähvardus on sõnas kulla; inimese nimedes: Ma oleks muidugi mehele saanud, / Aru Andrese pojalu, / Kullerkupu Jaanile.⁶⁴

Regilaulus kujutatud inimest saab näha ja tunnetada: punased pulmalised või neiu sünonüümid valgepea, kirjupihta - need kujundid on saanud tegelikkuse üldistamise, tüpiseerimise teel. Nähtav värvimaailm kantakse üle tunnete, suhtumise, hinnangute keelde, kus

51 "Kus teadsid siia tulla", ERA II 58, 581; "Rikas ilu asemel", ERA II 120, 179 - Hlj.

52 H II 21, 119 - Tor.

53 "Ema õpetus tütrele", E 126222 - Hel.

54 H II 34, 274 - Tor.

55 "Mis sina sihid sõrvilauda", E 36300 136; EÜS X 1685 - Hlj.

56 H II 21, 727 - Tor.

57 "Võistulaulmine", H II 25, 802 - Hel.

58 "Ei ole meie peiul süüd", H II 9, 311 - Hlj.

59 "Põiss tõuseb kui päike", H II 6, 185 - Hel.

60 "Hoi mu õde ilusti", E 80423 - Hel.

61 "Opetus hoiab naist", E 16374 - Hlj.

62 "Mine vainule", EÜS X 1614 - Hlj.

63 "Laimajale", H IV 3, 151 - Hel.

64 H III 5, 663 - Tor.

optiline pilt taandub, esile kerkivad lauliku jaoks olulised tunnused värvide kaudu.

Haljala värsid on struktuurilt lihtsad, esineb palju sõna- ja mõttekordust, siin pöörduvad peatähelepänu sünonüümsele väljendusrikkusele, millega rõhutatakse sama meeoleolu, tunnet, suhtumist. Analoogilised on ka Tori laulud, kus lemmikvärvideks on kuld-hõbe, luuakse idealiseeritud kujundid, mis viivad kuulaja kaugele igapäevamiljööst imepärasesse luule- (unistuste-) maailma: kui Haljala pulmalised on punased, siis Toris kuldseid, samuti neiu, keda ülistatakse Haljalas punaseks-valgeks, Toris kuldseks, Helme lauludes kasutatakse värvisõnu kõige mitmekesisemalt, kõige erinevates sõnastustes, kujundid on keerulisemad ja salapärasemad.

2. Värvinimetused esemete (nähtuste) poeetilistes kirjeldustes

Pulmalaul (koos kirjeldatavate esemetega neis) on seotud kommetega. Alati ei ole oluline värssides antud ese, vaid selle kaudu kujunev hinnang sündmuse või nähtuse kohta. Enamasti loob soovitud kujutluspildi värsigrupp. Värvisõnadel neis võib olla kas suhtumist näitav (veimede kirjelduses peitub pruudi, andide iseloomustamisel andja hinnang) või oma põhisõna kaunistav funktsioon.

Haljala pulmavärvideks on punane-sinine; piduehtes majas: seinad on sinikivista, / parred on punapuusta, / orred obelonnadesta.⁶⁵ Tüüpilisemaid veimekirjeldusi on järgmine: ilusad sinised lõngad, / ilusad punased lõngad, / kenad kirjad keske'ella, / valge ristike vahella.⁶⁶

Need on peovärvid, mis peavad olema ilusad. Kui veimed ei ole meele järele, ütleb laulik: siga sõrgund sinista, / hobu pursand punasta, / koer on kusnud kollavetta. / Meil on kodus kollaoksad.⁶⁷ Näide on ainulaadne ja omapärane: värvinimetuse tähistab otseselt värvust ja värvide (vastuvõetamatut) kasutamist. Suhtumine ilmneb kontekstist ja vastandamisest meil : teil.

Haljala laulude ülesehituses on üldine, et paralleelvärsside ainsaks muutuvaks liikmeks on värvinimetuse:

⁶⁵ "Pulmalised kutsutakse tuppa", H I 5, 73 - Hlj.

⁶⁶ "Ole terve tehtudasa", H II 9, 678; analoogilised värsid veel: "Ole terve ...", H II 9, 211; H III 2, 632; "Mehed ei tea, kus naised käisid", H III 2, 629; EKRR I 26, 321; EÜS X 1519; H I 5, 73; H IV 1, 215; "Veimed teiste tehtud", E 16378; H III 2, 172; "Kirst kiidab", H II 9, 676; "Pole pulmariideid", H II 9, 836; "Siit on läinud sirgu jäljed", E 34931; "Tehke lahti laiad uksed", H IV 1, 151; "Ärge hoidke mu omada", ERA II 53, 855 - Hlj.

⁶⁷ "Need on mõned annid", - EÜS XI 838 - Hlj.

see neidu sinela käinud,
see neidu punela käinud.⁶⁸

Siin esimese värsi mõte kordub järgnevas, mis on struktuurilt analoogiline eelnevaga, kusjuures sageli ainsaks muutuvaks sõnaks ongi värvinimetus. Enamasti liisandub neile vabalt sõnastatud värss (värsipaar): .ma-daraida maiustanud, / see on kõndind kolleteeda.⁶⁹

Täiendavas funktsioonis võib värvinimetus olla puhtkaunistav, siis on vastava sõna valiku põhjustanud riim: tekivad stereotüüpsed väljendid, siis mina annan halli vaiba, / kingin kirju tekikese.⁷⁰

Kulda-hõbedat kasutatakse tihti, enamasti märgivad need rikkust, pidulikkust (idealiseeritud peorõivaste kirjeldustes), ka stereotüüpselt pöördumist (kodu poole, kulla poole), aga ühtlasi võib see näidata vastavate omaduste puudumist. Eriti hinnatakse kulda-hõbedat Tori pulmalauludes, just kuld-hõbe viivad mõtted eemale argipäevast ja loovad piduliku õhkkonna. Kahtlemata märgib see jõukust: meil on kuldseid tua ukseid, / hõbedased tua lukud⁷¹, muretust: tal olid metsas mängusängid, / kuu-sikus olid kuldseid sängid.⁷²

Vastandiks kuldsele peole tuuakse hall argipäev: hallid sukad ja hallid viisud.⁷³

Tori lauludes on kordussõnadeks olevad värvinimetused järjestatud nõrgenevalt (antikliimaks):

Kus need kuused kullendavad,
haavad noored haljendavad,
lepad sirged sinavad,
kased valged valuvad.
Kus need kuldseid hõbe toolid,
hõbedased hõbe toolid.⁷⁴

Sageli kaasneb reastatud värvinimetustega esemeid detailiseeriv paralleel: pane aga selga kulda kuube, / hõbedased kuuehaagid.⁷⁵

68 "Ole terve teatudasa", H III 2, 632 - Hlj.

69 Sealsamas.

70 "Voodi vaatamine", H IV 1, 125 - Hlj.

71 H II 21, 1721 - Tor.

72 EÜS VIII, 1077 - Tor.

73 EÜS VIII, 1078 - Tor.

74 H II 55, 35 - Tor.

75 EÜS VII, 1065 - Tor.

Kirju ja karva annab laulikule ohtralt võimalusi näidata oma suhtumist: andis sukad suitsukarva, / kindad keriksekarva, / paelad paha ilma karva.⁷⁶

Veimevaka meelissünonüümiks regilaulus on kirja-kirstu: nüüd viime pere peene neiu, / viime neiu kirju-kirstu⁷⁷; kirjavakka, -korvi: ei sääli kiikund kirjakorvi, / ei paukund panimevakka.⁷⁸ Kirju: see on mitmevärviline; kiri: see on muster. Veime-esemed on kirjatud: kas on kirstun kiriviida, / vaka alla valgeida.⁷⁹ Kindakirja nimetused on juba ise niivõrd poeetilised, kujundlikud, inspiratsiooni on selleks andnud mustri joonis (saehambakiri) või näiteks soojapidavus (kapsasupikiri - kuukiri). Laulus on kirja-karva ühendid mängulised, meeleolukad. Eriti on sellest sõnaloomislusti saanud Helme laulikud, sest just seal kasutatakse kirja-epiteete kõige enam.

Helme pulmamaja kirjeldus: kas on tuba toome kirja, / tua lavva laasi kirja, / tua saina siidikirja, / tua põrand põllekirja.⁸⁰ Sageli on mõtteid saadud loodusest: aala koa aokirja, / pääle koa päävakirja.⁸¹

Haljallas on peovärvid punane-sinine, Helme tekstides kasutatakse seda sõnapaari hoopis teisiti: need on põlemise ja viha värvid. Kui veimed ei meeldinud, lauldi: pange nii veime palama, / punatsel punane suitsu, / sinisel sinitse suitsu.⁸²

Unistuste, rikkuse, eriliste omaduste sünonüümiks on Helmeski epiteetid kuld-hõbe. Stereotüüpses värsipaaris, mida leidub ka Toris: siin on kulda äia tooli, / siin on kulda ämma tooli,⁸³ puudub Tori variantide omane värvireastus.

Fantaasiarikkaid kujutluspilte loob pulmaliste teekonna kirjeldus: alt mina lähen halli ilma, / tagant taevaje punase, / koidukuue keskele.⁸⁴

⁷⁶ "Need mõned annid", EÜS XI 838 - Hlj.

⁷⁷ EKS 40 3, 32 - Tor.

⁷⁸ "Vähe veimi", H II 9, 779; H I 5, 74 - Hlj.

⁷⁹ "Viige vihased neiid", E 56107, analoogilised veel E 80292, E 80295 - Hel.

⁸⁰ "Kas on pestud peiu pingid", H IV 3, 32; analoogilised veel: E, 56104; H II 25, 800; H II 25, 150; H II 48, 821; H II 43, 83; EKS 405, 495; "Kuldseid äia toolid", H I 7, 513 - Hel.

⁸¹ "Kodu nutab mõrsjat", E 29029 - Hel.

⁸² "Kirst põlema", E 80494, ERA II 17 482; H II 24, 400 - Hlm.

⁸³ "Kas on pestud peiu pingid", H IV 3, 32; H II 48, 821; "Äia teretamine", H II 24, 308; EKS 405; "Kuldseid äia toolid", H II 43, 18; H I 7, 513 - Hel.

⁸⁴ "Hoia mu õde ilusti", E 8116 - Hlj.

3. Värviniimetused loomade kirjeldustes

Värviniimetustel, mis on loomanimetuste sünonüümid, puudub kirjeldav või suhtumist väljendav funktsioon. Need sõnad on erapooletud, sageli on need saanud suupärasemaks ka kõnekeeles.

Enamik lauludes loomade kohta käivaid värviniimetusid ongi hobuse sünonüümid: neid võib leida paari värssi ulatuses ja isegi kuni kümne värsi jagu. Üksikud paralleelvärssid on iseseisvad, kordused sünonüümsed, täiendades üksteist mitte loogiliselt (hall ei ole ühtlasi kõrb), vaid kujundiliselt, eriti oluline on värvisõnast sünonüümi valikul algriim. Korduseks võib olla reastatud tegevus: kodunt lahkub pruut, koos temaga täis veimevakk, mille sisu loetletakse paralleelvärssides:

küll viivad isa hobused,
õe hallid õerutavad,
venna hallid veeretavad.
Punasella viia pruuti,
hallil viia andeida,
paadil viia padjusida,
linalagal lõuendiida,
kuldakabjal kangaiida,
mustal muidu riide'eida.⁸⁵

Kõige mitmekesisemates seostes kasutatakse halli, Helme lauludes - hiir ja paat, mida esineb kõige rikkem.

Teistest erineb jällegi Helme regilaulu sõnastus, kus pole haruldane kontrastsete täiendvärsside kasutamine: tooge meil oma hobune. / Tooge tulipunane, / vesihalli vehmeresse.⁸⁶ Ka on Helme lauludes värviniimetustega seotud kariloomade kirjeldusi tunduvalt rikkem kui Tori ja Haljala tekstides. Enamasti on need ühendid stereotüüpsed; kitsel kirju pojukese, / lambal laugi tallekese.⁸⁷

Talupoegade elu tundjale on selge, et lauludes peegelduvad ka nende suhted loomadega; tütarlapse lahkumisvalu isakodust minnes kujutataksegi neiu töödele vihjates: müügnä jäänu mustik lehmä, / täniteme tähnik lehmä, / kisendame kirjat lehmä.⁸⁸

⁸⁵ "Kas tõid hobust pruuti viia", H II 9, 673 - Hlj.

⁸⁶ "Meie laud, teie laul", H II 25, 242 - Hel.

⁸⁷ "Ema õpetus tütrele", E 12622 - Hel.

⁸⁸ "Kodu nutab mõrsjat", H II 24, 357; H II 25, 83, H III 25, 128; E 29029; "Ema nutab tüart", EKS 405, 481; H II 24, 384 - Hel.

Noormehe ülesandeid talus meenutatakse laulus, kus kiidetakse peigu: veli künd küla mäela, / punatsile pullesile, / hallisile ärgesile.⁸⁹

Tori ja Haljala lauludes härgadest juttu ei ole. Loomanimetused-värvisõnad on kõige erapooletumad, kirjeldava-kaunistava ülesandega, annavad need ju rohke tagavara värsi poeetilisse sõnavarasse, võimaldades peavärsi mõtte korduvat arendust.

Hobusenimetuste sage ja rikas kasutamine vihjab ühtlasi hobuste osatähtsusele laululoojate elus.

Kujundilistest võtetest

Epiteet. Süntaktiliselt võib epiteet olla järgmisteks lauseliikmeteks.

1. Täiend:

kingin kirju kitsekese (H IV 1, 125 - Hlj);
vaatab valge peiu peale (EKS 403, 29 - Tor);
näiu höbehelme pääle, / kirevесе kõrди pääle.
(H IV 3, 63 - Hel).

2. Lisand:

ole vait, sina sinine (ERA II 120, 540 - Hlj).

3. Oeldistäide:

eks ole pale punane (H I 5, 75 - Hlj);
küll oli valge meres vahtu (H II 21, 204 - Tor);
kas om lavva laasikirja (H II 43, 83 - Hel).

4. Määrus:

üle vainu valge'este (H II 2, 329 - Hlj);
laanis lauad valge'eksi (H II 34, 278 - Tor);
ära mine mustalt muude seltsi (E, 12622 - Hel).

5. Alus:

veeretavad venna hallid (H II 2, 405 - Hlj);
eks mu must võind muldu joosta (EKS 403, 33 - Tor);
iiru viiva, halli toova (H II 24, 359, 130 - Hel).

6. Oeldis:

kui tõus päev, puneti, / agu tõus, siis sineti
(H III 6, 185 - Hel).

Enamik regilaulu epiteete on stereotüüpsed: sini-
ne meri - see joob vetta pilvedesta, / mere seljale si-

⁸⁹ "Veli künd küla mäela", H II 48, 824; H II 24, 359 - Hel.

naksi // (H III 2, 323 - Hlj). Uks väheseid näiteid, kus peavärsi mõtet jätkatakse järgmises reas: sinised silmad - ehk on silmista sinine, / korva ääred kolletanud (EUS X 1685 - Hlj), - sinine märgib haigust, kahvatust ... veli, ellä vellekene, / kost sa sinisilma votid (H II 24, 320 - Hel) - vihjatakse neiu ilule: seega on samu sõnapaare võimalik kasutada lausa vastandlikes seostes.

Paljud kinnisepiteedid on tautoloogilised: musta mulla pööritaksin (E 3576761 - Hlj).

Sõnavaliku ja -järjekorra lauses tingib algriiim või rõhulise sõna paigutamine värsi algusesse (kindad) või lõppu (luogilista), mistõttu sagedaseks nähtuseks on inversioon: siis teen sukad soomekirja, / kindad kirju lindi kirja // (H II 38, 177); luoma ei vüöda luogilista, / säädma särjesapilista // (SKS, Mark. nr. 169 - Hlj).

Iseseisvunud epiteete on eriti loomanimetustes, kus värvisõnast epiteet tähistab objekti ennast: õe kõrvid kõnnitavad, / venna hallid vieretavad (SKS, Mark, Tõ8 - Hlj). Põhimõistet asendab epiteet värsis: vahin vahelt valgemaida (H III 2, 629 - Hlj); neiul puna puudnesse (H II 21, 727 - Tor); punatsel punase süütsu (E 80494 - Hel).

Võrdlus. Värvinimetused on väga harv nähtus. Haljalast on üks näide: valgem veel merevahusta, / kullasem kullerkupustki (ERA II 58, 592 - Hlj). Helmest: punase kui roosinuppu, / musta nii kui saunaparre (EKS 40.172 - Hel).

Metafoor. Värvinimetused kuuluvad metafoori koosseisu, andes põhikujutisele emotsionaalse varjundi, hinnangu, nii on värvisõna siingi epiteedi rollis: neiu lindi; valge neiu - valge lindu. Torist selliseid näiteid ei ole, Haljala ja Helme regivärsides on selliselt ümber nimetatud kas ebameeldiv peig (must muri) või pulmakaasitaja-vastaslaulja (halli koera, lõvi punane, kirju lita).

Metonüümilised kujundid. On poeetilised sünonüümid (kirjupihta, valgepea, kuldatutti, punapõlle), omane on vähendav nimetus, s. o. osa terviku asemel - sünekdohh.

Perifraasid väljendavad looja suhtumist kirjeldatavasse, värvinimetusel on siin oluline osa: kus mu kuldne kuhjalüõja (H II 34, 278 - Tor), aga võib olla ka kaunistavaks, stereotüüpiliseks epiteediks: küll u pääd kübärä täisi, / kättä kirju kindä täisi / jalga suure suka täisi (H II 25, 793 - Hel). Oluliste esemete märkimine toob abstraktse mõiste (meeltmööda noormees) lausa silme ette.

Mõningaid järeldusi

Laulik ja laul ei ole eraldunud rahvast ning tema tegevusest: nad moodustavad orgaanilise terviku kogu elust. Seepärast ongi püüd mitte individuaalsuse, vaid tüüpilisuse poole, mis saavutatakse kordustes. Kordusi tingib regilaulu stiil: paralleelvärsside ja algriiimi olemasolu ning stereotüüpsete väljendite kasutamine.

Tavaliselt kordab paralleelvärss peavärsi mõtetsamas mahus, muutuvaks osaks on lause emotsionaalse varjundi loov väljend koos oma riimsõnaga:

eks ole kõrki kõrvassa,
eks ole valge vastassa.⁹⁰
ole usin hommikula,
ole vara valgeessa.⁹¹

Mõnikord on paralleelvärssid kujundatud sünonüümsetena:

puhtad pulma kutsutakse,
saled saaja saadetakse,
valged varrude valita.⁹²

Kordude võib oluline sõna:

kirjuid puida, kirjuid maida,
kirjuid tähta taevaenna.⁹³

Lause olulise osa sünonüümne kordus on rohkem või vähem antud gradatsioonis, kõige selgemini ilmneb see värvisõnade puhul kulla-hõbeda kasutuses.

Pinge muutub värssides, kus tegevus (üldmõiste) antakse peavärsis, järgnevalt kordub ainult oluline osa peavärsist, tavaliselt vähendatakse üldmõistet:

ei saa naista siita maalta,
punapõlle siita poolta.⁹⁴
nüüd viime pere peene neiu,
viime neiu kirju kirstu.⁹⁵

Helme lauludest võib tihti leida vastandsõnalist kordust:

⁹⁰ E 34708 - Hlj.

⁹¹ EÜS V 354 - Hel.

⁹² Hlj.

⁹³ E 14015 - Hel.

⁹⁴ EÜS VII 2948 - Hel.

⁹⁵ EKS 403, 32 - Tor.

tie pikka, maa mudane.
Mulda uppus musta ruuna,
Vette meil veripunane,
linalakka laine'ella.⁹⁶

Värvisõnu ja nende sünonüüm- (antonüüm-) paare kasutatakse kõige erinevamate seostes; vaatleme järgnevalt leksikaalselt kõige rikkamat sõnapaari punane-sinine.

1. Vastandlike omaduste märkimisel: mis sina, sinine, laulad, / las mina, punane, laulan.⁹⁷ Sinine on nõrk, punane - tugev ja elujõuline laulja.

2. Teineteist täiendavad: ilusad punased lõimed, / ilusad sinised lõimed.⁹⁸

3. Helmes seondub punane-sinine põlemisega: kasutatakse veimekirstu laitmiseks ja vastase sõimamiseks.

4. Haljala lauludes on punane-sinine ka peksuvärid.

Kujundid, milles leidub värvinimetusi, on suuremal või vähemal määral seotud inimestega. Iseloomustatakse PRUUTI ja PEIGU, need värsid võivad olla täis tõsimeelset imetlust või nõökavat naeru. Ohjeldamatult pilgatakse valenoorikuid mõrvoja otsimisel, lauluderohkel episoodil pulmas. Just siin kasutatakse palju epiteete (valge neiu, pale punane), ka metafoore (valge lindu, must muri) ja metonüümiat (punapõlle). Ka halvustavad märkused ei tule kurjalt keelelt.

Käitumise mõduks võib saada värv (kullakas küdide vastu).

Töökust, olulist tunnusjoont esivanemate juures, värvisõnaga ei kirjeldata (v. a. kus mu kuldne kuhjalüüja - Tor).

Tegevuspiltides on värvisõnadel oluline osa kahel juhul: loomanimetusi täiendavatena: müigma jäänu mustik lehma; veli künd küla mäela, / punatsile pullesile; ja usinusele virgutavates õpetussõnadest: kõikjal kasutatakse hommiku sünonüümina vara valges.

Neid tööteemalisi värsse leidub lauludes, kus on juttu kodusõnast; omaksed jäävad lahkujast puudust tundma.

Pruudivanemad manitsevad peigu õpetama naist hea sõnaga, ja et ei jääks punaseid-siniseid peksujälgi.

⁹⁶ H II 24, 367 - Hel.

⁹⁷ H II 9, 206 - Hlj.

⁹⁸ H II 9, 836 - Hlj.

Palju ja leidlikult põimib laulik värvisõnu VEI-MEDE, PULMAMAJA ja -RAHVA kirjeldustesse, ülistatakse värvi-aitset või leitakse see hoopis vastumeelne olevat; kiidetakse jõukust; vastandatakse erksavärvilisele peole murelik-halli argipäeva.

Piiramatult võib kaasitaja sõimata oma vastast, võttes appi värvisõnad.

Veel on värve lillenenimetustes (kullerkupp, sini-lill). Helmes küsitakse pulmalistelt raha ja õeldakse, mis värvi (mis hinnaga) need olema peavad; punane on kange pulmaõlu.

Värvisõnad on kas emotsionaalse mõtte seisukohalt peasõnaks või erapooletuks puhtkaunistavaks täiendiks, milles pole taotletud sümboolikat.

Meid ümbritseb värviküllane maailm. Igal esemel on oma värvitoon, me näeme neid ja need mõjutavad meie meeli er(g)utavalt või suigutavalt, meeldivalt või eemaletõukavalt. On värve, mida loodus, ümbritsev keskkond pakub küllaga, ja on neid, mida endas peidab. Kõik see on aja jooksul põhjustanud meie suhtumise värvidesse: mida hindame, kasutame või taunime. Siit on saanud materjali sõnakunstnik, kõnelemata rõivakunstajaist või -värvijaist.

Kujundina on värvi olulisim funktsioon väljendada kasutaja suhtumist kirjeldatavasse vastavalt looja arusaamadele, teadmistele, maitsele. Värvinimetused ei ole kiretu värvust märkiv väljend, vaid see ühendab endas abstraktseid mõisteid, piltlikustab ja kaunistab poeetilist iseloomustust, tungides tegelase (objekti) olemussegi.

Samas: värvisõna valiku põhjustab sõnakunstis teinegi oluline tingimus: regilaulu stiil, mis nõuab kindlat värvi pikkust, heakõla (algrii), sünonüüme (parallelist, kordused).

Need tingimused piiravad sõnavalikut, kujundades regilaulu keelt, mis, olles fantaasiaküllane, koosneb ikkagi argipäevaselt lihtsatest detailidest. Kunagi ei jää laulik üldsõnaliseks, alati leiab ta kujundi, ammutades materjali loodusest, tööst, uskumustest-kommetest - s. o. iseendast.

Ühte lühikesse lausesse (peavärssi) peab ta mahutama kogu poeetilise informatsiooni (tegevuse või nähtuse, situatsiooni ja ühtlasi suhtumise sellesse). Kui tabav ning selge peab olema laulu sõnastus, et kolmenelja sõnaga väljendada mõtet kõige täpsemini ja emotsionaalsemalt. Nagu eelnevast selgub, tähendab kondenseeritud stiil valiku tegemist sõnalistes väljendusvahendites ja vähemolulise vältimist. Regilauludes on see nõue kategooriline.

Värvinimetuste loend

Värvinimetus	Värvinimetuste esinemisarv			
	Hlj	Tor	Hel	Kokku
1	2	3	4	5
1. aokirja	-	-	1	1
2. hammaskirja	1	-	-	1
3. haljas	-	3	7	10
4. hall	45	11	10	66
5. hele	1	-	-	1
6. hiir	-	-	5	5
7. hõbe	23	14	13	50
8. karva(line)	-	1	3	4
9. keriksekarva	2	-	-	2
10. kilbikirja	-	-	3	3
11. kirju	21	3	38	62
12. kirju lindi kirja	1	-	-	1
13. kollane	8	-	3	11
14. kuld	49	31	46	126
15. kuukirja	-	-	1	1
16. kõrb	11	-	2	13
17. laasikirja	-	-	5	5
18. laevakirja	-	-	3	3
19. lauk	4	1	5	10
20. lepp	-	-	2	2
21. lilla	-	-	1	1
22. linalakk	3	1	2	6
23. luagiline	1	-	-	1
24. lumivalge	-	-	2	2
25. maksa(maa)	1	-	-	1
26. must	18	10	25	53
27. paasiline	-	-	1	1
28. paat	4	2	3	9
29. paha ilma karva	2	-	-	2
30. panderkirja	1	-	-	1
31. punane	88	7	31	126
32. põllekirja	-	-	9	9
33. päevakirja	-	-	1	1
34. roheline	-	-	2	2
35. rähnikirja	-	1	-	1
36. siidikirja	-	-	9	9
37. sinine	37	1	11	49
38. soomekirja	1	-	-	1
39. suitsukarva	2	-	-	2
40. särjesapiline	1	2	-	3
41. tedrekirju	2	-	-	2
42. tikkakirja	1	-	-	1
43. toobikirja	-	1	-	1
44. toomekirja	-	-	6	6
45. tulipunane	-	-	1	1
46. tõmmu	1	-	-	1

T a b e l (järg)

	1	2	3	4	5
47. tähnik		-	-	4	4
48. täpik		-	-	1	1
49. vaha(pea)		-	-	3	3
50. vahermakirja		1	1	-	2
51. valge		46	16	26	88
52. vask		4	4	2	10
53. verekarva		1	-	-	1
54. verev		-	-	4	4
55. verilepp		-	1	-	1
56. verimust		1	-	-	1
57. veripunane		3	-	2	5
58. vesihall		1	-	2	3
59. viiruline		1	-	-	1
60. värvi(tud)		-	-	1	1

Arvulisi andmeid vaadeldava materjali kohta.

1. PULMALAULE:	Haljala	459
	Tori	55
	Helme	200
	kokku:	<u>714</u>

värvinimetusi leidus neist:

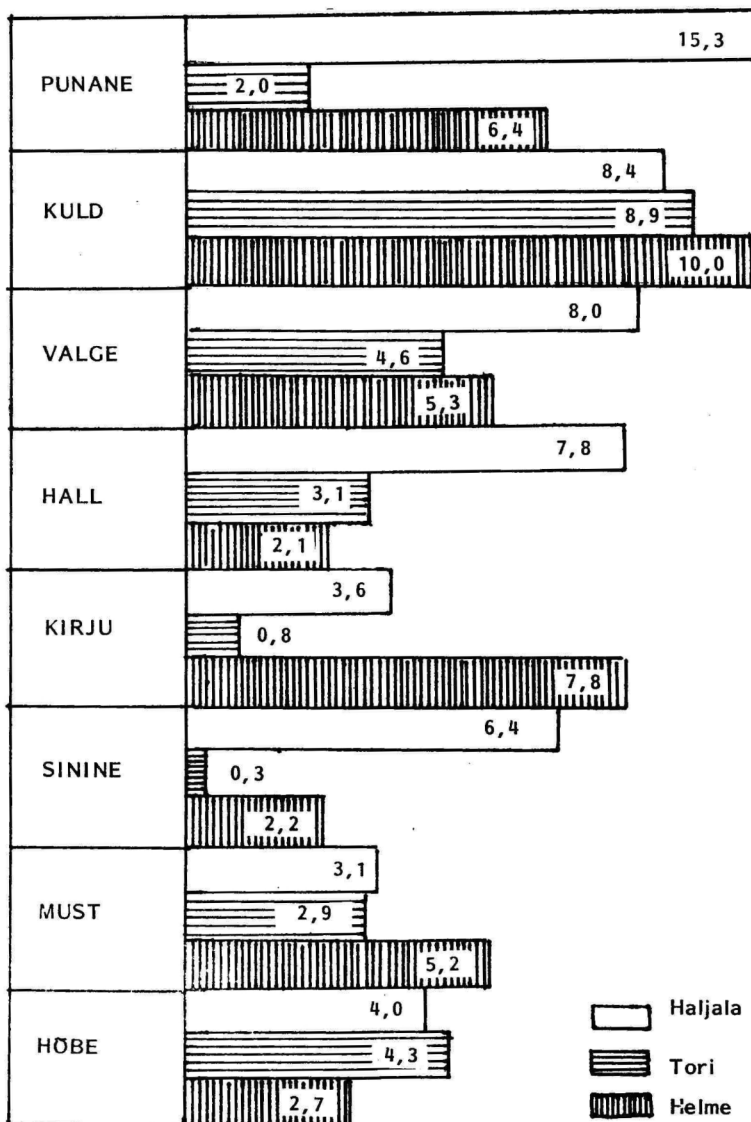
Haljala	167
Tori	33
Helme	86
kokku:	<u>286</u>

2. REGIVARSSE:	Haljala	6691
	Tori	1201
	Helme	3673
	kokku:	<u>11565</u>

värvinimetusi leidus neist:

Haljala	380
Tori	107
Helme	269
kokku:	<u>756</u>

ENAMLEVINUD VÄRVISÖNAD KOLME KIHELKONNA LAULUDES

Ülaltoodud arvud näitavad kolme kihelkonna lauludes esinevate värvinimetuste omavahelisi suhteid.

3. VARVINIMETUSTE üldarv:

Haljala	387
Tori	110
Helme	286
kokku:	<hr/> 783

Värvinimetuste üldarv näitab ühtlasi vaatluse alla võetud väljendite arvu. Värsse, milles leidis värvinimetusi, on 756, samas aga uuritud väljendeid on 783 (vahe on 27). See tähendab, et 27 värsis on kasutatud samas värsis kahte värvinimetust. (Kolme värvinimetust ühte värsi vaadeldud materjali ulatuses pole mahutatud.)

Kasutatud kirjandus ja allikad

- Haljala, Tori ja Helme regivärsilised pulmalaulud. Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna koopiad.
Kaarmaa, M., Voolmaa, A. Eesti rahvarõivad. Tln., 1981.
Konsin, K. Eesti rahvakunst. Tln., 1970.
Konsin, K. Silmkoesemed. Eesti rahvakunst. Tln., 1972.
Laugaste, E. Eesti rahvaluule, Tln., 1977.
Томашевский, Б. Стилистика и стихосложение. Л., 1959.
Allik, J. Värvitaju, värvinimetused ja värvisümboolika. - Looming, 1982, nr. 3.
Parmasto, E. Mitmevärviline maailm. - Looming, 1982, nr. 3.
Värvid, arvud, kujundid. - Looming, 1981, nr. 11.
Wiedemann, F. J. Eesti-saksa sõnaraamat. Tln., 1972.
Väike murdesõnastik. Tln., 1983.
Oigekeelsussõnaraamat. Tln., 1976.
Liiv, V., Habermann, A., Paivel, M. Saksa-eesti fraseoloogismide ja väljendite sõnaraamat. Tln., 1973.
Kann, K. Prantsuse-eesti sõnaraamat. Tln., 1968.
Suomenkielen etymologinen sanakirja. I - II. Helsinki, 1955 - 1978.

НАЗВАНИЯ ЦВЕТА И ИХ ОБРАЗНОЕ ЗНАЧЕНИЕ В ЭСТОНСКИХ НАРОДНЫХ СВАДЕБНЫХ ПЕСНЯХ

Т. Роль

Резюме

Эстонской аллитерационной народной песне свойствен богатый образный язык. Наш обыденный язык создатель песен использует так умело, что каждое конкретное слово

получает окраску, соответствующую именно данному тексту, которая отражает отношение певца к тому, о чем он поет.

Какова роль цветовой характеристики в системе образов? На этот вопрос и пытается дать ответ настоящая работа.

Исследовались три прихода - Хальяла, Тори, Хельме. Словами, обозначающими цвет, являются:

- существующие сейчас в языке абстрактные наименования цвета (красный, синий, серый, черный, белый, желтый). В тексте они могут иметь обширное лексическое значение;

- слова, связанные с определенным цветом (выясняется из контекста) - (hiir - муть);

- kirju, -karva (пестрый, масть) - с их помощью образуются слова (toomekirja, raha ilma karva);

Золото, серебро, медь - в тексте выступают в функции, обозначающей цвет;

- названия цвета, которые являются синонимами основному слову (kõrb - гнездо).

Названия цвета являются именами прилагательными; в тексте песни их чаще всего используют в качестве эпитетов. При описании определенных обстоятельств употребляют типичные элементы: если жених и невеста правятся, то в их описании используются "красный", "белый", являясь выражением отношения певца к молодоженам (в свадебных песнях дают оценку паре, оценивая их внешность, их работу дома, приданое, дом), становятся носителями положительной или негативной оценки.

Исходя из этого, наименования цвета образуют между собой синонимные, антонимные пары: молодость, красота, праздничность (признание) обозначают "красное", "белое", "золотое", "серебряное", старость, уродство, обыденность (брезгливость) - "серый", "желтый", "синий", "черный".

Приходы Хальяла, Тори и Хельме, откуда взят необходимый песенный материал, находятся далеко друг от друга. Отсутствие прямых контактов обеспечивает наилучшую возможность для сравнения их песен. Свадьбы являлись крупным событием в крестьянской жизни, богатым на песни и традиции.

В песнях отражается среда, окружающая создателя песен, понимание жизни певцом. При различной структуре песен разных приходов используются одинаковые детали, цветовые характеристики. В приходе Хельме используют наименования цветов наиболее разнообразно, образы в Хельме сложны и таинственны. В Хальяла и в Тори структура параллельных стихов проста, нередко в них меняется только одно слово - наименование цвета, которое является главным словом при передаче смысла предложения (ilusad sinised lõngad, / ilusad punased lõngad// Н II 9, 678(61) - IIIj.); другие члены предложения существенно не изменяются.

В песнях цвет характеризует как певца, так и то, о чем он поет.

В песнях основанием для выбора определенного цвета является и другой существенный принцип - стиль аллитерационной песни, который требует определенной длины стиха.

Эти принципы, ограничивая выбор слов, создают в песне богатую цветовую гамму из простых, обыденных деталей, что отражает самобытное искусство создателей этих песен.